

OKUMA DURAĞI

İBRAHİM DEMİRCİ
demirci00@hotmail.com

YeniSafak kitap

16 TEMMUZ 2023 PAZAR

26

Demokrat Partili eski bakanın anıları

İki Dem Bir Demokrat / Eski Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'in Anıları, YKY Tarih Dizisinin 169. Kitabı olarak okura sunuldu. Haluk Kardeş, Emine Gürsoy Naskali ve Oğuz Selim Başar'ın yayıma hazırladıkları ve "sunuş"unu kaleme aldıkları çalışma 140 sayfa. Kitap çok sayıda fotoğraf ve belge ile zenginleştirilmiş.

Kitabın ilk bölümü "Demokrat Parti ve Yassıada" (. 13-81), ikinci bölümü "Adalet Partisi ve 1980 Dönemi (s. 83-133) başlıklarını taşıyor. Hayrettin Erkmen, henüz ilkökula başlamamışken tanık olduğu bir olayı anlatıyor:

"Bir gün gecenin geç saatinde kapımız çalındı. Gelenlerden biri genç bir köylü kadın, öbürü yaşlı bir köylüydü. Genç kadın, gözyaşı seli içinde sunları anlatıyordu: 'Cendeme bizi, körkötürüm babamı, kaştan aşağı yağladı.' Yani jandarmanın yaşlı ve güçsüz babasıyla kendisini uçurumdan aşağı yuvarladığından şikâyetçiydi genç köylü kadın. Bu hasın muamelenin sebebini soran babama, kadıncağız jandarmanın davar vergisi borcundan söz ettiğini söylemişti." (s. 13)

ÇOCUK YÜREĞE SAPLANAN LEVHA

Köylü kadının Giresun Görele ilçesi yerel ağzıyla söylediği cümlede geçen "cendeme" kelimesinin "cenderme" yahut "cendeeme / cendeme" biçiminde yazılabileceğini düşündüm. Ömer Erdem'in 23 Haziran 2023 tarihli Hürriyet Kitap Sanat'ta yayımlanan "Demokratlık ideal demokrasi muhal" başlıklı değerlendirme yazısında cümlenin şöyle aktarıldığını gördüm: "Cenderme bizi, körkötürüm babamı, baştan aşağı yağladı". Cümlenin bu yeni hâli, yanlış anlamalara elverişli bir nakil şapması olmalı.

Hayrettin Erkmen, "çocuk yüreğine saplanan bu levha"yı "siyaseti bir tutku, belki de bir ülkü haline getirmiştir benim içimde" sözleriyle kaydetmiş. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde doktor asistan olarak çalışırken 10 Nisan 1950 tarihinde Demokrat Parti Görele İlçe Başkanlığı ile Giresun İl Yönetim Kurulundan Giresun milletvekili adaylığı için başvurmasını "telkin" eden birer telgraf alan Erkmen, aynı gün Fevzi Çakmak'ın cenazesi dolayısıyla İstanbul'da yaşanan öğrenci ve halk hareketine tanık olmuştur: "Beyazıt Camii avlusundan yola

çıkan kortej cenazeyi eller üzerinde taşıyarak tekbir nidaları ve ilahiler eşliğinde Topkapı'ya doğru harekete geçmişti. Güvenlik güçlerinin çabası yarar sağlamıyor, İsmet İnönü'nün kurduğu ve on yıl boyunca kesintisiz uygulanan baskı idaresi acze düşmüş görünüyordu." (s. 20)

İki Dem Bir Demokrat/ Eski Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen'in Anıları adlı kitap Yapı Kredi Yayınları arasında okurla buluştu. Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk çok partili deneyimi olan Demokrat Parti döneminin en ilginç simalarından olan Erkmen'in anıları Türkiye'nin bir dönemine ayna tutuyor.

CHP'YE KARŞI KÖYLÜNÜN GÜVENSİZLİĞİ

1938'den 1950'ye kadar süren on iki yılın on yıla indirilmiş olmasındaki özensizlik görmezden gelinemez ama "kesintisiz uygulanan baskı idaresi"ni "İsmet İnönü'nün kurduğu" iddiasının tuhaf bir töhmetten ibaret olduğu göz ardı edilemez. Fevzi Çakmak'ın cenazesinde yaşananların bir benzeri, 27 Aralık 1936 tarihinde vefat eden Mehmed Âkif'in cenazesinde de yaşanmadı mı? Hayrettin Erkmen, bu olguyu bilmez mi? Bilir ama belki de farkında olmadığı bir korkunun pençesinde. Yüzcü yılına ulaştığımız cumhuriyet rejiminin ülkemizde ürettiği korku psikolojisi araştırılmaya değer. 1950 seçim çalışmaları sırasında çektikleri sıkıntıları anlatırken Erkmen de "korku"dan söz eder: "Köylere ya at sırtında ya da yaya ulaşabiliyorduk. Aslında CHP teşkilatı ya da bu partiye karşı olan halkın güvensizlik hatta korku içinde bulunması, binek aracı temin etmemize engel oluyordu." (s. 17)

TERBİYESİZCE TUTUMLAR

Demokrat Parti hükümetlerinde Çalışma ve Ticaret Bakanı olarak görev yapan, bir süre de İmar ve İskân bakanlığına vekâlet etmiş olan Erkmen, anılarında bakanlık hizmetlerinden nerdeyse hiç söz etmemiş. 27 Mayıs'a giden süreçte yürütülen kara propaganda üzerinde durmuş, İsmet İnönü'nün damadı Metin Tokar'ın Akis dergisine değinmiş. Darbeciler tarafından tutuklanıp Yeşilyurt (Yeşilköy) Havaalanına götürülen Demokrat Partilileri uçaktan inmeye davet eden genç bir hava subayı, onlara yüksek sesle şöyle bağırılmaktadır: "... hazine faresi Hasan Polatkan, %10'cu Fatin Rüştü Zorlu, öğrenci

kasabı Tefvik İleri, karaborsacı vekil Hayrettin Erkmen, Moskova yolcusu Lütfü Kırdar!"

Bu terbiyesizlik ve hoyratlık, tekme, yumruk gibi fiili saldırıya da dönüşür. "Ne korunabiliyorsunuz, ne isyan edebiliyorsunuz. Tam bir esir kafesi gibi hareket halindeyiz. İçimizden sadece Tefvik İleri bir isyan çıktığı atabilmişti: 'Ayıptır Beyler! Davranışımız belki şahsınıza yakışıyor ama üniformanıza yakışmıyor' diyordu Tefvik İleri. Bir anlık duraklama sağlamıştı bu protesto nidası." (s. 40)

Hayrettin Erkmen, Yassıada'da 65 kez sorguya götürülmüş, bunlardan yalnızca biri dava mevzuu yapılmış (s. 46) Annesine, ağabeyine, eşine ve yeğenine yazdığı mektuplarda masumiyetine ve Allah'a inancını dile getirdiği görülüyor. "Yassıada 4/6/1961" tarihli mektubuna şöyle başlamış: "Ağabey, mektuplarımı mümkün olduğu kadar sık ve muntazam fasılah yazıyorum. Bazan posta aksamaları oluyor. Orada gecikmeler sizi üzmesin çok şükür iyiyim." (s. 51) "Orada" kelimesinin "Arada" olması gerekmez mi? Bir önceki sayfada mektubun aşlının resmi yer alıyor ve orada "Arada" yazıyor.

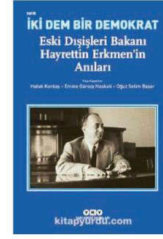
YASSIADA'DAN YAZILAN MEKTUPLAR

Erkmen'in Yassıada'dan ve Üsküdar Toptaşı Cezaevinden yazdığı mektuplar, hapisane koşullarına ve çeşitli insan davranışlarına ilişkin önemli ve dokunaklı tanıklıklarla dolu. 2 Kasım 1963 tarihinde Toptaşı Cezaevinden eşine yazdığı bir mektuptan aktarıyorum:

"Artvin milletvekili Saffet Eminağaoğlu adında bir zat, meclise sözlü soru önergesi vermiş. Bizim hakkımızda hapisanede talimatının neden tatbik edilmediğini soruyor. Yani, neden haftada bir defa, 10 dakika ve tel kafes arkasından görüştürülmüyörüz, neden hastahaneye, mahkemeye gidip gelirken kapı gardiyanları tarafından anadan doğma soyulup muayene edilmiyoruz ve kelepelenmiyoruz, bunları öğrenmek istiyör. Önergeyi gazetelerde okuyunca kendisine şu telgrafi çektim:

'Yassıadalılar hakkındaki önergeniz dolayısıyla sizi memnun edeceğinizi anladığım bir hususu bildiriyörüm stop Haydarpaşa Numune hastahanesinden Toptaşı Ceza evine altı silahlı muhafız arasında bileklerimde izleri ve nakışları 24 saat devam eden zincir kelepçeli olarak getirildim./Hayrettin Erkmen" (s. 77).

Kitabın ikinci bölümünde Hayrettin Erkmen, 1979 seçimlerinden sonra Süleyman Demirel'in kurduğu ve ancak on ay iş başında kalabilen azınlık hükümetinde Dışişleri Bakanı iken başına gelenleri anlatıyor. Milli Selamet Partisi'nin verdiği gensoru önergesinin CHP'nin desteğiyle kabul edilmesi üzerine cumhuriyet tarihinde ilk kez meclis tarafından düşürülen bakan oluşunun hikâyesi, ibretlik ve ilginç unsurlar içeriyor.

İki Dem Bir Demokrat

Derleyen: Emine Gürsoy Naskali, Haluk Kardeş, Oğuz Selim Başar

YKY

Haziran 2023

144 sayfa

Hayrettin Erkmen